

ДЕМОГРАФІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

І. І. Гудзеляк

iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua

*кафедра економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія
Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів*

Шкільний курс географії не передбачає окремої теми, присвяченої Скандинавським країнам. Однак, як вказано у преамбулі Навчальної програми з географії для 10–11 класів для закладів загальної середньої освіти, учитель може на свій розсуд розподіляти години на вивчення окремих тем та акцентувати на окремих питаннях більше уваги. У зв'язку з тим, що Скандинавські країни відзначаються особливими демографічними тенденціями, що певною мірою вирізняє їх від інших європейських країн, рекомендуємо у 10 класі у розділі «Європа» при вивченні теми «Населення Європи» (демографічні процеси, природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Українська діаспора у країнах Європи), а також в 11 класі у розділі «Загальні суспільно-географічні закономірності світу» при вивченні теми «Демографічні процеси у світосистемі» послуговуватися актуальними знаннями про демографічний розвиток Скандинавських країн. До них відносимо Норвегію і Швецію, які цілком займають Скандинавський півострів, а також Фінляндію, яка лінгвістично не пов'язана з названими країнами, але має з ними давні історичні, господарські та культурні зв'язки, протягом шести століть вона була фактично колоніальною провінцією Швеції.

Головні положення, які можна продемонструвати учням про демографічний розвиток на прикладі скандинавського матеріалу:

1. Скандинавські країни мають найбільш тривалу історію статистичного обліку населення у світі. Саме у Швеції у 1750 році було проведено перший перепис населення, який організувала державна статистична служба. Інші країни регіону також невдовзі долучились до проведення регулярних переписів.

2. Це країни, які не зазнали великих демографічних втрат у Другій світовій війні, порівняно з іншими європейськими державами. У Фінляндії прямі людські втрати сягали 82 тис. осіб, у Норвегії – близько 7 тис. осіб. Це не вплинуло суттєво на демографічний потенціал країн, тому їхнє зростання можна вважати еталоном для порівняння демографічного розвитку у Європі. Зокрема варто учням навести розрахунки українського демографа О. Гладуна, який на основі оцінки прямих і непрямих демографічних втрат України у ХХ столітті визначив, що населення України станом на 1993 рік могло би становити не 52 млн осіб, як зафіксувала статистика, а 87,5 млн осіб з урахуванням міграційного чинника [1]. Але сам міграційний чинник лише на 18% зумовлює «нестачу» населення України, решта – це вплив Голодомору

1932–1933 років та Другої світової війни. Такі яскраві приклади забезпечують усвідомлене сприйняття матеріалу та мають певний виховний вплив.

3. На достовірній емпіричній базі Скандинавських країн [3, 4, 5, 6, 10] учням можна продемонструвати тенденції демографічного переходу від традиційного до сучасного типу відтворення населення. Перехід до моделі малодітної сім'ї відбувався упродовж 1960–1980 років.

4. Скандинавські країни є прикладом успішної демографічної і соціальної політики. Тому тут від 1980 року протягом трьох десятиліть вдавалося зберігати такий рівень народжуваності, який забезпечував розширене відтворення населення. Після 2010 року народжуваність знизилась, однак природний приріст зберігається в Норвегії та Швеції, у Фінляндії уже розпочалася депопуляція.

5. В Скандинавських країнах найнижча дитяча смертність, найвища тривалість життя населення, найвища якість життя населення. Країни посідають топові позиції у світовому рейтингу за індексом людського розвитку.

6. У Скандинавських країнах почався процес маскулінізації – природної трансформації статевого складу населення, що не проявляється у жодній іншій країні світу. Зокрема, переважання чоловіків зафіксовано в Норвегії і Швеції. Це результат зниження дитячої смертності і смертності чоловіків працездатного віку при збереженні біологічної константи при народженні. Варто зазначити, що перевагою чоловічого населення відзначаються також більшість мусульманських країн, але там це є результатом надсмертності жіночого населення у молодому віці, а також Китай, де поширена практика селективних абортів з орієнтацією на народження хлопчиків.

7. Скандинавські країни характеризуються високими рівнями соціальної довіри, громадської участі та згуртованості, культурою індивідуальної відповідальності і сильною робочою етикою.

8. За даними Інституту Землі при Колумбійському університеті в межах глобальної ініціативи ООН «Мережа рішень сталого розвитку» п'ять країн Північної Європи (Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія та Ісландія) щороку посідають місця у першій десятці держав за індексом щастя населення. Причому саме Норвегія і Фінляндія часто змінювали одна одну на першій позиції у цьому рейтингу. За даними останнього звіту за 2023 рік на першому місці за індексом щастя у світі – Фінляндія, Швеція – на шостому, а Норвегія – на сьомому [8].

9. У Скандинавських країнах зростає кількість українців. За даними Верховного комісара ООН у справах біженців на початку 2024 року у трьох країнах проживає 205 тис. вимушених українських мігрантів, зокрема в Норвегії – 74 тис. осіб, у Фінляндії – 66 тис., а в Швеції – 65 тис. [7, 9]. Звичайно, це невелика кількість. Міграційне навантаження українцями загалом на регіон становить у середньому 9,5 осіб / 1000 осіб постійного населення. У Чехії, наприклад, міграційне навантаження становить 54 особи / 1000 осіб постійного населення, у Польщі – 25,4 особи / 1000 осіб постійного населення.

10. Варто наголосити учням на можливостях Скандинавських країн співпрацювати з Україною в умовах війни. Норвегія має потужний

інвестиційний капітал, Швеція є виробником дуже великого асортименту озброєння, Фінляндія має досягнення у зовнішньополітичній сфері в умовах тривалої загрози зі сторони росії.

Також учні можуть вивчити досвід демографічного розвитку Скандинавських країн, виконуючи дослідницьку роботу на тему «Секрети успіху Скандинавських країн». Базуючись на принципі міжпредметних зв'язків у таких проєктах можна відобразити не лише демографічні аспекти розвитку, але й висвітлити економічні, соціальні та політичні особливості у їхньому взаємозв'язку, сформувавши компетентності у різних сферах знань. Наявність доступного матеріалу на різноманітних сайтах забезпечить успішні учнівські результати, сприятиме формуванню широкого світогляду та практичних навичок роботи з інформаційними базами даних.

Список використаних джерел

1. Гладун О. М. Оцінка гіпотетичних втрат населення України за період 1897–2012 рр. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2 (20). С. 147–155.
2. Гудзеляк І. І., Вигор В. Й. Особливості демографічного розвитку Скандинавських країн. *Географія і сучасність. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2013. Вип. 17 (29). С. 163–178.
3. Nordic Statistics. URL: <http://www.norden.org>
4. State of the Nordic Region 2022 report. URL: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1646482/FULLTEXT02.pdf>
5. The UN Population Fund. URL: <http://www.unfpa.org/>
6. The United Nations Statistics Division . URL: <http://unstats.un.org/unsd/default.htm>
7. [Ukraine Refugee Situation](https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine). URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
8. [World Happiness Report](https://worldhappiness.report/). URL: <https://worldhappiness.report/>
9. World Migration Report 2022. URL: [Interactive World Migration Report 2022 \(iom.int\)](https://www.iom.int/publications/world-migration-report-2022)
10. World Population Data Sheet, 2023. Population Reference Bureau. URL: <https://www.prb.org/>

ПІЗНАННЯ СВІТУ В 4 КЛАСІ

І. С. Джалалова

adari67@mail.ru

Бакинський слов'янський університет, м. Баку (Азербайджан)

Навчання в початкових класах – це важлива ланка всієї системи освіти. І успіх усієї системи освіти багато в чому залежить від ефективної організації навчальної діяльності в початковій школі. Уже понад 10 років в Азербайджані практикується нова, курикулярна, модель, за якої основна увага спрямована на визначення та опис системи очікуваних результатів, сформульованих у вигляді компетенцій [1]. Курикулум, будучи багатоаспектним і концептуальним за своїм змістом документом, що охоплює весь курс навчання, визначає зміст і обсяг знань, умінь, навичок, що підлягають обов'язковому засвоєнню, а також зміст розділів і тем із розподілом їх за роками навчання, виконання якого спрямоване на досягнення певних результатів. А в курикулумі зміст навчання вирізняється гнучкістю, представлений у вигляді стандартів за змістовними лініями та визначений на інтегративній основі. Останні згодом, у підручниках, виступають як конкретні теми.